

stoljeća. Cjelokupna oprema kataloga svojom kakvoćom nimalo ne zaostaje za tekstovima, što — sve zajedno — izložbu čini aktualnom i nakon njezina zatvaranja.

Sanja KALAPOŠ

Pet godina nakon izdavanja originala (1992) objavljen je prijevod knjige *Senjski uskoci*, u biblioteci *Homines, tempora, loci* (Barbat), autorice koja predaje na School of Slavonic and East European Studies Londonskog sveučilišta (knjiga je objavljena autoričina doktorska disertacija).

Ogromna je vrijednost rada uložena u ovu studiju, prvenstveno rada na arhivskoj građi, koju autorica koristi u izobilju iz arhiva u Zagrebu, Ljubljani, Firenci, Veneciji, Dubrovniku, Rijeci i Zadru, te koristeći književnost (pisanu i usmenu), materijal pohranjen u Grazu i literaturu omogućenu u bibliotekama. Metikulozan rad na izvorima inspirativno vodi autoricu u odmak od ranijih pristupa proučavanja uskoka: odmak od pristupa talijanske historiografije, u kojoj uskoci figuriraju kao povod sukoba velesila na Jadranu, kao prijetnja mletačkim teritorijalnim i gospodarskim interesima na Jadranu (P. Sarpi, S. Gigante), te odmak od nacionalne i romantičarske historiografske vizije prošlosti južnih Slavena nametanjem anakronog vrednovanja uskoka kao nacionalnih osloboditelja od tuđinske dominacije (B. Poparić, J. Tomić, G. Stanojević; primjer takva pristupa je i literarizacija uskočke povijesti u djelu A. Šenoa *Čuvaj se senjske ruke*). W. Bracewell sofisticirano razračunava i dekonstruira historiografski mit o uskocima (kao gusarima i pljačkašima s jedne i kao nacionalnim borbama s druge strane toga mita), odvaja se od paradigmatске sputanosti tradicionalne događajnice i piše "novu historiju" uskoka.

Autoričina opredijeljenost da u središtu zanimanja bude čovjek, antropologizira historijskoznanstvenu perspektivu. Povijest ratova i diplomacije, sukoba velesila, prevedena je na *povijest svakidašnjeg života* pograničja, politička na *kulturnu povijest*, europska povijest na povijest *lokalne zajednice*; povijest uskoka je u autoričinoj interpretaciji povijest vjerskog, političkog i gospodarskog sukoba velesila, *transponiranog* na razinu povijesti unutarnjeg funkcioniranja društva i kulture u pograničnom području. Svi ti obrati sveudilj otvaraju novo viđenje granice, sukoba, identiteta, ideja, saveznika i žrtava.

Granica tako ne definira samo područje sukoba nego upravo područje *susreta* kršćanskog i islamskog svijeta, a one su službene granice ponekad irelevantne pograničnom stanovništvu. Isti jezik i dijeljeni kulturni kodovi otvaraju vrata komunikaciji. Kršćansko-islamski sukob samo je okvir unutar kojeg se artikuliraju razne druge *razine sukoba* interesa: gospodarski i politički animozitet velesila, sukob različitih socijalnih skupina (stočara i ratara, plemstva, građanstva i seljaka, vojnika i zemljoposjednika). Najzanimljiviji mehanizmi koji su osiguravali pograničnu životnu koegzistenciju, uravnoteživali i kontrolirali sukob bili su kulturni obrasci (ideal časti, junaštva, osvete, lojalnosti, dvoboji kao ritualizirane bitke) te krvno srodstvo i pobratimstvo. Pljačka, nadalje, nije puka otimačina: ona je dio pogranične ekonomije, egzistencijalna nužnost. Nasilje je dio svakidašnjeg života, te podliježe strukturiranju i doziranju, a bez takva razumijevanja nije ga moguće shvatiti ni u lokalnoj kulturi ni u prihvaćenosti od strane pograničnog stanovništva. Autorica također ukazuje na razlikovanje ili pak adaptiranje ideja tolerancije i netolerancije na razini politike velesila

Catherine Wendy Bracewell, Senjski uskoci, Piratstvo, razbojništvo i sveti rat na Jadranu u šesnaestom stoljeću, Barbat, Zagreb 1997., 319 str. (Biblioteka: *Homines, tempora, loci*)

i lokalne kulture. U knjizi su tako preispitani i revalorizirani gotovo svi relevantni strukturalni elementi uskočkog fenomena, te su dekonstruirana njihova pozitivna ili negativna obilježja nametnuta historiografskim pismom anakronskog vrednovanja ili pak jednodimenzionalnošću samih izvora.

Autoričin je cilj učiniti vanjski pogled unutarnjim: svjesna svih problema rada na izvorima, njihove prirode i predrasuda s obzirom na autorstvo i vrijeme u kojemu su pisani, Bracewell spretno izvodi njihovu pisanu plošnost u vremenski i prostorni reljef, anonimnu masu individualizira i imenuje, oživotvoruje uskoke 16. stoljeća prodiranjem u njihovo vlastito viđenje sebe i zbivanja. Doticaj triju velikih imperija na Jadranu (Venecija, Austrija, Turska), njihova politika, njihova gospodarska, politička i vjerska konkurencija samo je fundamentalni uvjet za postojanje uskoka, ali to samo po sebi ne objašnjava njihov fenomen. Autorica stoga pokušava izvesti introspekciju. Uskoci su smješteni u kontekst pograničnog ratovanja: analizirani su podrijetlo uskoka, vojna organizacija, gospodarski okviri. Povrh toga, analiziran je njihov duhovni svijet, ideje, vjerovanja, vrijednosti, i one koje su dijelili s ostatkom pograničnog svijeta (primjerice *antemurale Christianitatis*, relevantna idejna potka pograničnog svijeta, ali koja sama po sebi i jedino ne objašnjava djelovanje uskoka) i one koje su sami definirali. Obrađeni su procesi koji su uobličili tu krajišku zajednicu, međuodnos ideja i akcija uskoka, te promjene uskočkoga svijeta, odnosno uskočke reakcije na političke, diplomatske, vojne i druge promjene. Bracewell analizira oblike zajedništva i identiteta u pograničju, a u široj perspektivi i uskočko mjesto u strukturi moći. Obrađena je i promjena obrasca demografsko-populacijske dinamike, sastav uskoka, unutarnje zakonitosti i proturječja, kontinuiteti i diskontinuiteti graničarske zajednice, osobne sudbine i kolektivna svijest. Uskočka povijest, pograničje, društvo, kultura, porozno je tkivo za razne procese unutar i izvan te zajednice. Takav pristup približava autoricu gotovo fenomenološkoj analizi. Nadalje, u toj "novoj historiji" u maniri interdisciplinarnosti, svoje mjesto našle su i etnološke teme (lokalna zajednica, odnos grada i sela, kulturni obrasci), te je ova studija obogaćena antropološkom elokvencijom.

Uskočki fenomen stvarnost je koju autorica naziva "klupko potencijala": pogranični život unutar kojega postoje brojne silnice; socijalne, ekonomske, vjerske, nacionalne, političke i vojne, od kojih svaka modificira ostale i u raznim okolnostima te u tijeku 16. stoljeća ima drugu snagu. Preispitivanje uskočke povijesti s takvom početnom idejom otvara autorici vrata u razotkrivanje dijalektike i dinamičnosti jedne lokalne zajednice i putem nje čitavog 16. stoljeća, prvenstveno u regionalnoj, mediteranskoj povijesti. Uskoci, osim toga, nisu jedinstveni fenomen. Autorica ih analizira u kontekstu Hobsbawmova i Blokova poimanja socijalnog razbojništva, te ponegdje i komparativno s ostalim granicama kršćanstva i islama ili pojavama toga tipa razbojništva u drugim vremenima i prostorima. Problem uskoka rasvjetljuje se putem pojedinih vidova tog problema, a kronološki je red i zbivanje samo referencijalni okvir. U spajanju i alteriranju tih dviju perspektiva (problemske i kronološke) procesi i promjene bivaju razumljivijima.

Mnogobrojni su kutovi u autoričinoj prizmi istraživanja uskoka, raznovrsan je i lom svjetla: ogroman je broj faktora koji je ušao u igru interpretacije uskočkog fenomena. To tekstu daje dinamičnost, čitkost, novinu i vrijednost, te kvalitetu interdisciplinarnog pristupa historijske antropologije: kulturne povijesti, socijalne povijesti, mikrohistorije, povijesti mentaliteta, političke povijesti, sociologije, etnologije. Polivokalnost izvornoga materijala, znanstvena inspiracija i pripovjedna lakoća izbalansirani su u ovom radu velike vrijednosti.

Valentina GULIN